

Рубан А.О.

ВИХОВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

У статті розглядаються питання важливості виховання міжетнічної толерантності в поліетнічному суспільстві. Визначено, що, долаючи суспільні конфлікти і суперечки, українська нація вийде на більш якісний рівень політики толерантності, зміцнивши і об'єднавши націю навколо національної ідеї.

Ключові слова: міжетнічна толерантність, етнос, нація, держава, виховання міжетнічної толерантності, етнонаціональна свідомість, самосвідомість.

Ruban A.O. Inter-ethnic tolerance in a globalized world. *The article deals the question of important of education the interethnic tolerance in polyethnic society. It was outlined of the social conflicts and arguments, Ukrainian nation will mount on the greater qualitative level of politics tolerance, it consolidating and uniting the nation around Ukrainian idea.*

Key words: interethnic tolerance, ethos, nation, state, upbringing of interethnic tolerant, ethnonational consciousness, selfconsciousness.

Загострення етнічних проблем, а тому і проблем міжетнічної толерантності в сучасному світі, зумовлено змінами, що відбуваються в суспільстві. Піднесення самоусві-

домлення представників різних етносів має не лише позитивний, але й, на жаль, негативний бік, який виявляється у взаємовідносинах емігрантів та основного населення. Не випадково проблема міжетнічних, міжнаціональних відносин є актуальною в сучасному світі.

Головним завданням української держави у сфері етнополітики є збереження злагоди в суспільстві, взаємної толерантності між людьми різних національностей, мов та релігій. Толерантність до іншого способу життя, ідей, вірувань, почуттів, до іншої мови, історії не слід замикати на локальних чи побутових вирішеннях. Якщо виходити з етнополітичної ситуації, гармонійне поєднання політики і права, політичного і правового виховання є для України надзвичайно актуальним. Що більше суспільство набуває демократичних ознак, то адекватно більше залучаються у сферу етнополітичної діяльності суспільно-громадські, політичні, освітньо-наукові, культурологічні організації. Але належна правова база, добре налагоджені щодо національної політики дії державно-суспільних структур не зможуть гарантувати успіх у цій надзвичайно складній сфері, допоки загальна й політична культура громадян буде низькою.

Незважаючи на те, що в Україні багато чого зроблено у сфері національно-культурного розвитку, культури міжнаціональних взаємин, світ не став терпимішим. Потрібна системна науково обґрунтована і політично забезпечена діяльність державних органів, громадських інституцій, щоб нетерпимість, хай навіть незначної частини населення країни, до людей іншої національності, віри, культурних традицій не ставала фактором повсякденного життя.

В навчальних закладах різних країн засвідчила свою ефективність концепція полікультурного виховання. Ця ідея набула свого обґрунтування такими вченими, як Г. Верма, Дж. Скіннер, Дж. Вурзел, К. Беннет та ін.

Серед вітчизняних політологів, у працях яких ґрунтовно висвітлюються проблеми феномену етнічності, етнокультурних та етнонаціональних чинників державотворення, переосмислення традиційного уявлення щодо ролі етнічності у політиці, осмислення загальнотеоретичних, етнонаціональ-

них та етнополітичних проблем, можна назвати О. Анто-нюка, О. Картунова, І. Кураса, О. Майбороду, М. Обушно-го, В. Ребкала, Ю. Римаренка та ін.

Філософсько-освітній контекст, який може бути прий-нятий у вигляді нової парадигми розвитку педагогіки толерантності, розробляється останнім часом такими видатними вченими і науковцями, як В. Андрущенко, В. Бех, Л. Губерський, С. Клепко, В. Лутай, М. Михаль-ченко, І. Надольний, М. Култаєва, І. Предборська, І. Радіонова, І. Степаненко та ін.

Сучасними українськими політологами, етнополітоло-гами та істориками започаткована низка наукових напря-мків, що генерують теоретичні й концептуальні розробки в етнонаціональній сфері та етнокультурознавстві. Цей ком-плекс проблем активно розробляється у працях І. Кресіної, С. Коч, В. Котигоренка, В. Панібудьласки, С. Мітряєвої, Л. Рябошапки, О. Рафальського, В. Євтуха та ін.

Незважаючи на те, що сьогодні проблема міжетнічної толерантності привертає увагу багатьох сучасних дослід-ників, замало спеціальних розвідок щодо виховання міжет-нічної толерантності в глобалізованому і змінному світі.

Метою цієї статті є визначення необхідності вихо-вувати сучасну людину в дусі міжетнічної толерантності.

В умовах багатонаціонального суспільства важливого значення набуває проблема формування продуктивної взаємодії між його членами. Світова напруга в міжнаціо-нальних відносинах в наші дні, на жаль, набуває склад-ності і гостроти.

В основі полікультурної освіти лежить усвідомлення особистістю своєї культурної належності і глибоке засвоєння своєї культури. Тільки добре знаючи свою влас-ну культуру, людина може зрозуміти культуру інших.

Поняття толерантність (tolerance – терпимість до чужої думки) означає визнання цінності іншої людини, інших цінностей. Це визнання права людини бути несхо-жим, іншим, ніж Я, сприйняття його таким, який він є. Толерантність визначає не стільки пасивно терпиме ставлення до інших, але й активну взаємодію з ними. Вона є необхідною умовою конструктивного діалогу та кон-структивної вирішення конфліктної ситуації.

Виховання толерантної свідомості означає формування у кожної людини поняття універсальних людських якостей і моделей поведінки, які допоможуть їй жити у взаєморозумінні з самим собою, з іншими, природою і суспільством.

У методології розуміння терміна «міжетнічна толерантність» й у процесі концептуальності самого поняття важливо брати до уваги той факт, що, з одного боку, толерантність взагалі й міжетнічна толерантність, зокрема, є соціолінгвокультурологічною категорією, а з другого – комунікативною категорією. У першому випадку йдеться про різне її осмислення в різних мовах; кожна із мов вносить у її сприйняття національні, історичні й культурні особливості реалізації феномену «міжетнічна толерантність». У другому підкреслюється той факт, що вона реалізується під час міжетнічної взаємодії. До того ж, стає очевидним, що толерантність є у великому сенсі запорукою успішної комунікації.

Виникнувши як засіб примирення та взаємовизнання ворогуючих конфесій, толерантність з плином часу перетворилася на один із провідних політико-юридичних та моральних принципів. Народи не поділяються на «кращі» та «гірші», вони мають рівний «природний» статус, їхня гідність забезпечена рівністю природи, тому будь-яка дискримінація, ґрунтована на нетерпимості, порушує повеління цієї природи. Як зауважує О. Хома, «міцна» толерантність може ґрунтуватися не на простому терпінні, а лише на всебічному визнанні [7, с. 80].

Обґрунтовуючи методологію толерантності, Є. Бистрицький зазначає, що тема толерантності не належить лише до сфери теоретичних описів. Усі її сьгоднішні формулювання та розв'язання – це обов'язково ще й практичний припис, який передбачає вироблення свого «знаю як», знання того, якими засобами та шляхами досягається ситуація толерантності [1, с. 108].

Поняття «толерантність» є близьким стосовно до терпимості, але останнє більше вживається в значенні «покірність», «пасивність», тоді як толерантність дістала нове навантаження і пропонує активний характер став-

лення особистості до дійсності, активне відстоювання ідеалів громадянського суспільства.

Нині мета національного виховання конкретизується через утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, толерантності, працелюбності та інших добродійностей. Українці мають бути позначені висококультурною нацією.

В основі історичного розвитку людства лежить насамперед спільна історична та культурна спадщина, збагачена міжкультурним розмаїттям, яке може містити конфліктні, а іноді й драматичні аспекти. Через це виховання толерантності до носіїв інших культур запобігатиме виникненню упереджень, культурних стереотипів, проявів націоналізму, ксенофобії, расизму, антисемітизму, релігійної нетерпимості. Це для нас дуже важливо, тому що усі нації і народності, які проживають у багатонаціональній державі Україна, складають народ України. Наше суспільство поліетнічне (від слів «полі» – багато та «етнос» – народ), усі вони розмовляють своїми мовами, мають свою культуру, звичаї, традиції, релігійні вірування тощо. На території України мешкають представники понад 130 національностей та етнічних груп.

Поняття «виховання толерантності» означає повагу, сприйняття й розуміння багатого розмаїття культур поліетнічного суспільства, форм самовиявлення людської особистості. Це активна позиція, яка формується на основі визнання універсальних прав людини та основних її свобод, усвідомлення того, що люди за своєю природою відрізняються зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою і мають право жити в мирі та зберігати свою індивідуальність, а тому погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим. Кожен може дотримуватися своїх переконань і повинен визнавати таке право за іншим. Людина заслуговує на те, щоби бути почутою, зрозумілою й прийнятною іншими, як і тоді, коли її погляди, інтереси, спосіб життя відрізняються від традиційних. Вияв співчуття, милосердя – риси толерантної особистості – важлива цінність толерантного суспільства.

Почуття совісті, честі, обов'язку, власної гідності, спроможності робити вибір між добром і злом, оцінювати,

виходячи з гуманістичних критеріїв, свою поведінку є, згідно з сутністю гуманістичної етики, внутрішніми моральними регуляторами вчинків особистості як суб'єкта поліетнічного громадянського суспільства.

Відповідно до Декларації принципів толерантності, прийнятої ЮНЕСКО в 1995 р., толерантність визначається як цінність і норма громадянського суспільства, що проявляється у праві всіх членів громадянського суспільства бути різними; у забезпеченні гармонії між різними конфесіями, політичними, етнічними та іншими соціальними групами; у повазі до багатоманітності різних світових культур, цивілізацій і народів; у готовності до розуміння і співпраці з людьми, що відрізняються зовнішністю, мовою, судженнями, вірою [2, с. 345].

В. Огнев'юк зауважує, що світові релігії зробили неоціненний внесок у формування аксіологічного мислення та культивування толерантності. Вольтеру належить широко відома фраза: «Ваша думка для мене надто ворожа, але за Ваше право її висловлювати я готовий віддати своє життя». У цьому контексті квінтесенція толерантності – поважати іншість [5, с. 8].

Логіка цивілізаційного розвитку привела сучасну цивілізацію до значного технологічного прориву, до нових технологій, можливості яких не могли передбачити найбільш креативні фантасти. Глобальний світ став глобальним селом, у якому ми усі стали близькими сусідами, незважаючи на відстані, що нас розділяють, хоча й вони долаються миттєво [5, с. 8].

Складні суспільні трансформації, що відбувалися й продовжують відбуватися в Україні упродовж останніх десятиліть, неминуче створили значні й тривалі незручності для багатьох людей. Більшість населення, якщо не з розумінням, то терпляче зносить випробування змінами. Проте останні соціологічні дослідження свідчать про наростання соціальної напруги у суспільстві [5, с. 9]. Отже, соціальні аспекти толерантності набувають винятково важливого значення. На цьому, зокрема, наголошувалося в Декларації толерантності: «Толерантність особливо важлива в сучасному світі, який характеризується

глобалізацією економіки і зростаючою мобільністю, швидким розвитком комунікації, інтеграції та взаємозалежності, великомасштабними міграційними процесами і переміщенням населення, урбанізацією і трансформуванням соціальних моделей. Оскільки кожна частина світу характеризується різноманіттям, екскалація нетерпимості та розбрату потенційно загрожує всім регіонам. Від такої загрози неможливо відмежуватися національними кордонами, тому що вона має глобальний характер [2, с. 345]».

Неабиякий вплив на виховання толерантності у громадян сучасного суспільства мають політичне становище у країні, освітнє та культурне середовище, розвиток інноваційних технологій.

Толерантність характеризує одну з найважливіших цілей розбудови громадянського суспільства, формування гуманістичного світогляду, моралі, культури та уособлює інструмент запобігання різноманітним конфліктам і подолання їх: соціальних, міжособистісних, етнонаціональних, міжконфесійних тощо. На думку українського науковця Ю. Терещенка, найціннішим у толерантності є налаштованість проти упередженості, тенденційності, необ'єктивності, а зрештою – озлобленості, що підштовхує та руйнує людські спільноти, унеможливорює пропорційність в їхньому розвитку [6, с. 6].

Як зазначає російський дослідник-методист А. Кінкулькін, толерантність як гуманістична та демократична цінність є нетерпимою до поглядів і вчинків, що ґрунтуються на ідеології та практиці расизму, шовінізму, фашизму, релігійного фанатизму, вона не терпить зневаги до історичної пам'яті народів [4, с. 27].

Поняття «міжетнічна толерантність» досить нове для української соціогуманітаристики, як і для всього пострадянського простору. Його поява й функціонування пов'язані з поліетнічним, полікультурним довіллям, структуризація якого визначається наявністю різноманітних етнокультурних спільнот та політикою владних органів щодо цього феномену.

У виданому 1985 року глосарії «Етнічність» під керівництвом професора Департаменту політичних наук штату Гавайї (США) вперше була здійснена спроба концеп-

туалізувати термін «міжетнічна толерантність», звертаючись до цілої низки термінів, пов'язаних з етнічністю: «міжетнічна інтеграція», «міжетнічна напруга», «міжетнічний конфлікт», «етнічне насильство» тощо [8].

Чітке визначення терміна міститься в глосарії В. Євтуха: «Міжетнічна толерантність (від латин. *tolerare* – терпіти) – терпиме ставлення представників однієї етнічної спільноти до представників іншої, до відмінних культурницьких традицій, готовність до позитивної взаємодії з носіями різноманітних етнічностей [3, с. 100]».

Констатуючи наявність сприятливих умов в Україні для підтримання високого ступеня толерантності у міжетнічній взаємодії з метою її збереження, варто передбачити і втілити низку заходів. Зокрема, закріпити законодавчо і через відповідні механізми впровадити можливості участі представників етнічних меншин у прийнятті рішень, які стосуються етнонаціонального розвитку; поширення (через радіо, телебачення, пресу, спеціальні курси у вищих навчальних закладах та викладання у школах предметів з історії та культури етнічних меншин України) інформацію про різні етноси; проводити заходи (фестивалі, конгреси, конференції), особливо на всеукраїнському рівні з залученням широкого кола вихідців з титульної нації, різних меншин; створити на всеукраїнському радіо та телебаченні постійні спеціальні програми, які б відтворювали сутність вітчизняного багатокультурного суспільства та пропагували б толерантність у міжетнічних стосунках як визначальну цінність у формуванні інтегративного типу розвитку поліетнічного суспільства.

Отже, враховуючи те, що у світі є чимало масштабних етнічних і расових проблем, які можуть поширитися і на Україну, головним стратегічним завданням держави у сфері етнополітики слід вважати збереження і зміцнення нинішніх стабільних міжетнічних взаємин в Україні, забезпечення умов для вільного розвитку культур і мов всіх етнічних груп, що населяють нашу країну. Чинна політико-правова база повинна стати основним знаряддям для усунення етнічних конфліктів і протистоянь на глобальному просторі цивілізації.

Становлення толерантності починається з прищеплення людям знань про їхні права і свободи з метою забезпечення їхньої реалізації та зміцнення прагнення кожного до захисту прав інших. Сьогодні умовою нормального існування глобалізованого світу та його консолідації має стати здатність іти на діалог, вміння толерантно сприймати культуру і традиції, що становлять серцевину того чи іншого етносу, виховання міжетнічної толерантності, розуміння інших народів, відмова від насилля. Формування у молоді під час освітньої діяльності міжетнічної толерантності, довіри і поваги до усіх національностей, перетворення її на активний суб'єкт етнополітичної дії.

Подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на розробку програми виховання толерантності на основі демократичних принципів, стосунків відкритого типу та співпраці, оскільки нині виховання культури міжетнічних відносин особистості набуває дедалі більшого загострення.

1. Бистрицький Є. Конфлікт культур і методологія толерантності / Є. Бистрицький // Філософська думка. – К., 2011. – № 4. – С.102–118.

2. Декларація принципів толерантності // Політологічний словник: навч. посіб. / [за ред. М. Ф. Головатого, О. В. Антонюка]. – К., 2005. – 345–347.

3. Євтух В.Б. Етнічність: глосарій / В.Б.Євтух. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – 170 с.

4. Кинкулькин А. О толерантности в курсе обществоведения / А. Кинкулькин // История и обществознание в школе. – 2002. – № 8. – С. 21–27.

5. Огнев'юк В. Відповідальність інтелектуалів / В. Огнев'юк // Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів: матер. міжнарод. наук. практ. конф., 16 листопада 2011р., Київ, Україна / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ, 2011. – С. 7–10

6. Терещенко Ю. Толерантність: єдність у різноманітті / Ю. Терещенко // Освіта України. – 2002. – № 91. – С. 6–10.

7. Хома О. Філософські культури: терпимість, толерантність і визнання / О. Хома // Філософська думка. – К.: Академперіодика, 2011. – № 4. – С.76–89.

8. Ethnicity. snterCocta Glossary. Concepts and Terms Used in Ethnicity Reserch (Pilot Edition) / Edited by Fred W. Riggs. – Hawaii, 1985. – 342 p.